

Тетяна Колесникова,

директор науково-технічної бібліотеки Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту ім. академіка В. Лазаряна, канд. наук із соціальних комунікацій

Еволюція комунікаційних моделей діяльності бібліотек ВНЗ в умовах інформатизації

Досліджуються тенденції розвитку комунікаційних моделей діяльності бібліотек (КМДБ) ВНЗ України в умовах інформатизації та їх інтеграції в єдиний комунікаційний простір інформаційного суспільства. КМДБ розглядається як сукупність цілеспрямованих процесів обміну основними комунікаційними засобами (документами, інформацією, знаннями) у відповідних формах, що передаються комунікаційними каналами, відтворюються у відповідних схемах руху комунікаційних потоків та визначаються певними зв'язками в межах існуючих комунікаційних середовищ (згідно зі станом розвитку бібліотек ВНЗ).

К л ю ч о в і с л о в а: бібліотека вищої школи, комунікаційна модель діяльності бібліотеки, інформатизація, інтеграція, комунікаційне середовище, мас-медійна комунікація.

The research aims to identify the main trends of development of the communication models of university libraries activity (CMULA) of Ukraine under the conditions of library informatization and integration into a single communication space of information society. CMULA are considered as a complex of target-oriented processes of the basic communication facilities exchange (documents, information, knowledge) in the corresponding forms, which are transmitted over communication channels, reproduced in the corresponding schemes of communication flows movement and determined by certain communication links within existing communication medium (according to the state of university library development).

K e y w o r d s: high school library, communication model of library activity, informatization, integration, communicational medium, mass media communication.

Комунікаційні моделі діяльності бібліотек розвивалися внаслідок становлення та формування системи соціальних комунікацій (СК) протягом тривалої історії людства. З моменту виникнення бібліотеки її соціальне призначення зумовлювалося книжково-документальною комунікацією. Остання домінувала до середини ХХ ст. і встановлювала правила формуван-

ня фонду, організацію читання населення та споживання інформації з використанням документних носіїв.

В умовах становлення інформаційного суспільства комунікаційні засоби зазнали значних трансформацій, які справили вплив на діяльність бібліотек. Найважливішим чинником у цьому контексті стала інформатизація комунікаційної діяльності, розвиток

якої протягом ХХ ст. призвів до інтеграції всіх існуючих засобів трансляції суспільної інформації завдяки мультимедійній техніці і програмним технологіям.

При достатньому рівні дослідження впливу інформатизації на трансформаційні зміни функціонування книгозбірень взагалі та бібліотек вищів зокрема, комунікаційні моделі їх діяльності лишаються маловивченими. Тому потребують спеціального розгляду питання щодо необхідності узагальнення уявлень про умови розвитку комунікаційних моделей діяльності відповідно до рівня інформатизації бібліотек вищів, розгортання комунікаційних моделей їх поведінки, вдосконалення аналітичних засобів управління функціонуванням бібліотек вищої школи в умовах їх інтеграції в систему соціальних комунікацій.

Мета дослідження полягає у визначенні тенденцій розвитку комунікаційних моделей діяльності бібліотек (КМДБ) ВНЗ України в умовах інформатизації та їх інтеграції в єдиний комунікаційний простір інформаційного суспільства.

Численні практики моделювання комунікаційних зв'язків і відносин у лінійних та нелінійних структурних моделях комунікації, розроблені такими фахівцями, як Р. Барт, Р. Бреддок, Н. Вінер, Г. Лассуелл, Ю. Лотман, М. Мак-Люен, Ч. Осгуд, Ю. Хабермас, М. Холл, К. Шеннон, У. Шрамм, Р. Якобсон та ін. набули застосування в бібліотекознавстві та вплинули на відтворення нових комунікаційних моделей діяльності бібліотек.

У сфері бібліотечно-комунікативної діяльності найбільш дослідженими є її документно-комунікаційний та інформаційно-комунікаційний рівні (див. праці Є. Генієвої [1], В. Горового, Ю. Гриханова, І. Давидової, В. Ільганаєвої [3, 4], С. Кулешова, Н. Кушнарєнко, Є. Плешкевича [10], М. Слободяника, А. Соколова, А. Соляник, Ю. Столярова, І. Тикунової, А. Чачко, Г. Швецової-Водки [15], Г. Шемаєвої [16], О. Шликової та ін.). Так, у дослідженнях документальної комунікації, яка розвивалась у рамках лінійних моделей, найбільш поширеними, на переконання Г. Швецової-Водки, є два підходи [15, с. 38]. Згідно з першим, передача інформації від комунікатора до споживача здійснюється за допомогою документа, який виконує роль каналу комунікації. А згідно з другим, документ розглядається не як канал комунікації, а як повідомлення. Каналами передачі документів у даному випадку виступають і бібліотеки, й інші соціально-комунікаційні інституції (архіви, музеї, органи НТІ тощо). Одностороння спрямо-

ваність дії в рамках лінійних моделей є її відмінною особливістю. Тобто, напрями комунікації обмежені однією площиною і відзначаються послідовністю. Лінійна модель функціонування бібліотеки характеризується традиційними для неї процесами комплектування, обробки, класифікації, збереження та поширення інформації. Лінійність документної комунікації відповідає загальній моделі соціальної комунікації на рівні писемної культури.

Інформаційно-комунікаційні аспекти функціонування бібліотек України в умовах кооперації та інтеграції діяльності на національному, регіональному та місцевому рівнях досліджувалися Т. Костирко, О. Мар'їною. Моделювання нових комунікаційних зв'язків і відносин в умовах реалізації Російської національної програми підтримки й розвитку читання розглядалося М. Коноваловою [9, с. 38]. Аналізуючи коеволюційні процеси розвитку бібліотеки й системи наукової комунікації, український бібліотекознавець Г. Шемаєва торкнулася питання послідовної зміни моделей функціонування бібліотеки в системі наукової комунікації (лінійна – інтеракційна – інтеграційна – аналітико-когнітивна) [16, с. 155].

В. Ільганаєва вважає, що сучасні соціальні комунікації досягли своєї системно-трансформаційної стадії завдяки мультимедійним технологіям [4]. Нині вони характеризуються зміною рівня розвитку зв'язків і предмета соціально-комунікаційної діяльності (від документного та інформаційного рівнів функціонування системи соціальних комунікацій до когнітивного). Стосовно бібліотеки така еволюція, на наш погляд, означає, що в ній як елементі соціальних комунікацій і досить складній системі, здатній до саморегуляції, на сьогодні спостерігається саморозвиток і розгортання потенційних можливостей, які призводять до чергової зміни КМДБ.

Найвні дослідження практик моделювання інформаційно-комунікаційних зв'язків та відносин дають змогу розглядати *комунікаційні моделі діяльності бібліотек* ВНЗ як сукупність цілеспрямованих процесів обміну основними комунікаційними засобами (документами, інформацією, знаннями) у відповідних формах, що передаються комунікаційними каналами, відтворюються у відповідних схемах руху комунікаційних потоків та визначаються певними комунікаційними зв'язками в межах існуючих комунікаційних середовищ (згідно зі станом розвитку бібліотек вищів). При цьому комунікаційна діяльність вза-

галі є сукупністю окремих комунікаційних дій як елементарних актів інформаційної взаємодії, що відбуваються без зміни учасників комунікації.

Враховуючи, що за змістовними й системними ознаками та сутнісними функціями бібліотеки вишів належать до типу спеціальних наукових бібліотек [12, с. 98], вважаємо за можливе застосувати, передбачені В. Ільганаєвою ще наприкінці 90-х років ХХ ст. та окреслені пізніше Г. Шемаєвою, моделі функціонування бібліотек у просторі наукових комунікацій [16] до бібліотек системи вищої освіти.

Комунікаційна діяльність бібліотек відбувається з використанням різної кількості елементів комунікації та відзначається розмаїттям напрямів руху повідомлень. Так, *лінійна* за структурою і характером модель комунікації притаманна *документно-комунікаційному рівню* функціонування бібліотеки. В умовах електронних комунікацій спостерігається становлення, розвиток нелінійних КМДБ ВНЗ: *інтераційної та інтеграційної*. Останні притаманні відповідно перехідному періоду (*інформаційно-комунікаційний рівень* функціонування бібліотеки) та періоду медіатизації (*когнітивно-комунікаційний рівень*) у процесах інформатизації бібліотек [6].

Говорячи про *період медіатизації*, вважаємо його перспективним етапом процесів інформатизації бібліотек ВНЗ, адже він передбачає системно-інтеграційний стан бібліотечних технологій, інтегровані організаційно-функціональні бібліотечні структури, системно-мережеві засоби бібліотечно-обслуговування, поліпредметні методи збереження, подання, поширення інформації та знань в умовах єдиного науково-освітнього комунікаційного простору суспільства. Перехід бібліотек вищої школи до медіатизації в умовах повного автоматизованого циклу діяльності з використанням мультимедійних технологій зумовить, на нашу думку, необхідність подальшого уточнення комунікаційних моделей їх функціонування.

Кожна КМДБ передбачає формування власного *комунікаційного простору* (КП), який ми розглядаємо як складну систему різноманітних інформаційних потоків і комунікаційних зв'язків (соціальних, професійних, ділових, міжособових тощо): користувач – інформаційний ресурс (ІР); користувач – користувач; користувач – створювач ІР; користувач – розповсюджувач ІР; розповсюджувач ІР – розповсюджувач ІР тощо. Ознакою КП є комунікаційна взаємодія між суб'єктами, котра здійснюється за допомогою комунікаційних ка-

налів передачі інформації та враховує умови (фізичні, соціальні, психологічні, лінгвістичні тощо), в яких реалізуються комунікаційні процеси.

Нові моделі розвитку сучасної книгозбірні головною метою мають передбачення активної участі бібліотеки у піднесенні якості освітнього та науково-дослідного процесів у вишах на основі вдосконалення системи їх інформаційної підтримки і розширення власних інформаційно-інтелектуальних активів. Висвітлення питань, пов'язаних з формуванням нових моделей, потребує звернення до праць теоретиків і практиків бібліотечно-інформаційної справи. Творчий доробок Н. Апшай, М. Бедард, І. Бургер, П. Брофі, В. Дригайла, Т. Єрьоменко, А. Клуговські, О. Лаврик, Д. Льюїса, М. Михалик, Н. Пасмор, Д. Соловяненка, К. Уїттенберг, Я. Шрайберга, Т. Ярошенко допомагає дослідити розвиток процесів моделювання в умовах розширення бібліотечної діяльності в площині віртуальних комунікацій.

В Україні відсутній модельний стандарт бібліотеки закладу вищої освіти, що негативно позначається на якості бібліотечного виробництва та сервісу. У зарубіжних країнах не тільки існують, а й періодично оновлюються стандарти для бібліотек вищої школи. Всі ці нормативні документи ґрунтуються на аналізі стратегій внутрішніх і міжбібліотечних комунікацій з метою збільшення вкладу університетських бібліотек у розвиток інституціональних місій і цілей. У США, наприклад, були переглянуті й прийняті в новій редакції «Стандарти для бібліотек у сфері вищої освіти» (2011) з метою максимально чіткого визначення очікувань користувачів, їх задоволення бібліотекою як вклад в інституціональну ефективність (у процеси викладання, навчання, у наукові дослідження, а також у соціальні, професійні й суспільні процеси університету) [19]. У Росії триває розроблення проекту «Модельний стандарт бібліотеки вишого освітнього закладу ХХІ століття» [11], інших проектів основних нормативних показників діяльності сучасної бібліотеки вишу з урахуванням її інформатизації, активного використання ІР.

Аналіз розвитку комунікаційних моделей доводить, що вони можуть формуватися за різними ознаками, відбиваючи диверсифікацію комунікаційної діяльності в суспільстві, послідовне виникнення різних комунікаційних засобів, знарядь. Ієрархічно організовані комунікації в бібліотечній сфері в процесі еволюції змінюються на нові моделі, які уможливають поєднання

лінійного й нелінійного подання інформації та знань. Так, в епоху інформатизації характерним для бібліотек вишів України є поєднання лінійних та нелінійних комунікаційних моделей у гібридних бібліотеках вищої школи.

Розглядаючи еволюцію та тенденції розвитку КМДБ (лінійна – інтеракційна – інтеграційна), варто наголосити, що головним чинником зміни в бібліотеках ВНЗ лінійної моделі комунікаційної діяльності на нелінійну стала саме інформатизація. Особливістю бібліотек вишів в умовах інформаційного суспільства є можливість залучення різних комунікаційних моделей на різних рівнях функціонування бібліотек.

Діяльність класичної бібліотеки, у рамках якої розвивалася родова для неї документна комунікація, пов'язана з домінуванням у людській свідомості уявлення про світ, як раціонально організований і такий, що пізнається розумом, в якому відбуваються поступальні, лінійні процеси накопичення знань [1]. Згідно з такою парадигмою, місія бібліотеки як «сховища знань» полягала у відборі й збереженні документів «оречевленого» інтелекту, а призначення бібліотекарів усвідомлювалось як допомога у засвоєнні культурного, наукового надбання попередніх поколінь. Відповідно до такої установки, в ієрархічно організованих комунікаціях лінійної КМДБ закладу вищої освіти активно розвивалися традиційні процеси комплектування, обробки, класифікації, систематизації, збереження та поширення інформації. Всі інші функції книгозбірні розглядалися як несуттєві та відходили на другий план. Серед професійних стереотипів поведінки бібліотекарів закріпилися монологічні форми мислення, які, будучи комунікаційними бар'єрами, заважали залученню читачів до активної взаємодії в комунікаційному середовищі (з текстами, смислами, іншими читачами та бібліотекарями). Наприклад, незважаючи на те, що книгозбірні ВНЗ завжди були освітніми, культурними, духовними центрами останніх, у радянські часи вони виступали інструментами дозованої інформації. Це позначалося і на комплектуванні, і на обмеженому доступі до літератури, яка не відповідає радянським стандартам мислення. Окремими прикладами лінійного подання документної інформації можна вважати і лінійний пошук бібліографічних описів за алфавітом у класичному каталозі, і друковані інструкції користування картковими каталогами – один зроблений крок призводить до наступного і т. д. Сучасний пошук бібліографічної інформації та інструкції до

онлайн-каталогів університетських бібліотек ґрунтується на багаторівневості описів, гіпертекстуальності, багатовимірності надання інформації.

Водночас окремі процеси лінійної комунікації обов'язково присутні в усіх більш еволюційно розвинутих комунікаційних моделях бібліотечної діяльності. Наприклад, передавання документів електронною поштою в інтеракційній КМДБ. При цьому в класичній книгозбірні, коли має місце домінування лінійної за структурою й характером комунікаційної практики передавання документної інформації, бібліотечні процеси спираються на різні форми усної комунікації, діалогу, на групову й міжособову взаємодію, на нелінійні інтерактивну або транзакційну базові моделі комунікації. Так, фахівці відзначають [3, 13], що будь-який комунікаційний процес неодмінно включає в себе, крім конкретної ситуації передавання інформації (документа) від комуніканта до споживача, крім теперішнього, ще й і набутий досвід (минуле), і деяку проекцію майбутнього. Цей набір компонентів, характерний для транзакційної базової моделі комунікації, може бути відтворений при традиційному вивченні інформаційних потреб користувачів, при традиційній лінійній моделі комунікації.

Отже, загальний образ класичної бібліотеки закладу вищої освіти як каналу передачі інформації (документа) від комуніканта до споживача характеризується механістичністю, послідовністю, односторонньою направленістю дії, тобто лінійністю. Лінійна КМДБ вищої школи може бути охарактеризована як «замкнена» (у межах ВНЗ) модель комунікації без зворотного зв'язку. Застосування комунікаційного процесу (Комунікатор – Зміст – Засоби комунікації – Аудиторія – Ефект впливу), описаного Г. Лассуелом [2], є свідченням низького на сьогодні статусу бібліотеки вищої школи, її слабого комунікаційного рівня. Водночас, наявність у сучасній бібліотечній структурі ВНЗ окремих підструктур, заснованих на лінійній моделі комунікації (наприклад, бібліотеки рукописів та стародруків, інших рідкісних і цінних друкованих видань, робота з ними на основі традиційних бібліотечних процесів, що є моментом відтворення етапів еволюції бібліотек), уможлиблює обмежене застосування лінійної комунікації.

У період першого (модернізації) та середини другого (інновації) етапів інформатизації бібліотек ВНЗ [5, 6] відбувається перехід від лінійної до першої нелінійної комунікаційної моделі їх діяльності – інтеракційної. Інтеракційна КМДБ відображає процес одночасного відправлення та отри-

мання повідомлень комунікаторами за участю включеного в процес посередника, який не є кінцевим адресатом. Бібліотеки вищів поступово відмовляються від монологічних форм мислення, що закріпилися в професійних стереотипах поведінки й традиційній організації діяльності книгозбірень, заснованих на лінійній комунікації, та розвивають діалогічні відносини в комунікаційному спілкуванні. Не тільки змінюється предметність праці, але й трансформуються ціннісні орієнтири та норми поведінки в межах бібліотеки, яка по-новому організовує своє комунікаційне середовище. Зокрема, відбувається застосування нових сервісів, уможливлених реалізацією концепції «Бібліотека 2.0» з її чіткою орієнтацією на користувача та на його можливу участь в удосконаленні бібліотечних продуктів і послуг. Усунення бар'єрів комунікації дає змогу студентам, викладачам, науковцям, бібліотекарям взаємодіяти один з одним як у реальному, так і у віртуальному просторах, формуючи нову, розподілену з іншими, реальність та створює в діяльності бібліотеки парадигму «читачецентризму». При цьому вбачається рівноправність суб'єктів комунікації, їх пов'язаність як взаємними очікуваннями та установками, так і загальним інтересом до предмета спілкування. Інтеракційній КМДБ притаманні: комп'ютеризація, автоматизація бібліотечно-інформаційних процесів (упровадження в практику роботи АБІС; створення ЕК, процеси оцифрування фондів; створення БД; організація доступу в межах ВНЗ – Інтранет, поступова інтеграція в мережу Інтернет; створення корпоративних мережевих бібліотечних проєктів та ін.), поступовий вихід на провідні позиції в реалізації альтернативної моделі наукової комунікації (е-наука та е-дослідження). Саме тут активно формується система різноманітних інформаційних потоків і комунікаційних зв'язків, тобто, власний комунікаційний простір.

Інтеракційна КМДБ відповідає локальній комунікаційній моделі бібліотечного обслуговування в межах окремого вишу. Вона може характеризуватися як «замкнена» модель комунікації зі зворотним зв'язком. При цьому, виступаючи частиною комунікаційної системи ВНЗ, бібліотека стає в ній транслятором інформації, демонструючи елементи мас-медійності. Мета діяльності такої моделі – надання інформації для задоволення конкретних інформаційних запитів, потреб та їх корекція залежно від отриманої інформації, знань. Як правило, мета реалізується в рамках роботи ло-

кальних звернень до локальних інформаційних підсистем бібліотеки закладу вищої освіти.

Особливість інтеракційної КМДБ ВНЗ – посилення її мас-медійної комунікації. Розглянемо її більш детально. Характерною рисою цієї комунікаційної моделі є її поступова інтеграція в систему соціальних комунікацій, реалізація суспільних функцій, що передбачає трансляцію інновацій (освітніх і педагогічних, наукових і суспільних тощо) ВНЗ каналами соціальних комунікацій. Тобто, відбувається формування висхідних, зростаючих потоків інформації про багатоаспектну діяльність університету/академії. Це рівень формування мас-комунікаційних систем, відносин окремих ВНЗ у системі освіти та науки загалом. Таким чином, мас-медійна комунікація сприяє інтеграції закладу вищої освіти в систему державного управління освіти та науки України, а отже, поступовому виходу інтеракційної КМДБ на рівень задоволення суспільних потреб. Перехід на віртуальне інформування (режим повідомлення, реклама, оголошення, розсилання новин, представництво, створення систем навігації тощо) значно розширює діапазон взаємодії бібліотек з навчально-педагогічною, науковою, студентською спільнотами та дає змогу розглядати бібліотеку як предмет інформаційного менеджменту в системі ВНЗ.

Слід додати, що в умовах залежності бібліотек від зовнішньої інформації, їх статус у закладі вищої освіти може змінюватися. При цьому, чим вищою є залежність від зовнішньої інформації, тим нижчий статус бібліотеки.

Наприкінці другого (інновації) етапу інформатизації провідні бібліотеки ВНЗ України активно формують підґрунтя для переходу до третього (трансформації) етапу, заснованому на *інтеграційній* комунікаційній моделі бібліотечної діяльності (за характером – ризоматичній).

Перше десятиріччя XXI ст. стало періодом виконання завдань, пов'язаних із широким застосуванням новітніх інформаційних технологій у бібліотечних процесах і створенням у бібліотеках вищої школи держави умов доступу для користувачів до ЕІР як у межах інформаційних систем бібліотеки, ВНЗ, так і в глобальній мережі. Провідні університетські бібліотеки України формують підґрунтя для переходу до періоду медіатизації. Зусилля бібліотечних фахівців спрямовуються на виконання завдань щодо формування електронних бібліотек, інституційних репозитаріїв, видання наукових електронних журналів вищів із відкритим доступом, збереження електронних ІР,

активного створення й представлення власного інформаційного ресурсу в мережі Інтернет, організації доступу до повних текстів у режимі віддаленого доступу та ін.

Вважаємо, що саме таким чином реалізуються основні напрями комунікаційної діяльності бібліотек ВНЗ в умовах інформатизації, а саме:

- формування внутрішнього комунікаційного середовища, яке вбиратиме внутрішні інформаційні потоки й зв'язки, що утворилися в процесі взаємодії комунікантів на основі використання інформаційних ресурсів, технологій і каналів комунікації;
- інтеграція у зовнішнє комунікаційне середовище, яким виступає єдиний інформаційний освітньо-науковий Інтернет-простір (регіональний, національний, міжнародний).

Компаративний аналіз основних тенденцій розвитку бібліотек вищої школи США та провідних бібліотек ВНЗ України в умовах поліпредметності і поліканальності комунікаційних зв'язків доводить їх ідентичність по багатьох напрямках [7, 8, 20]. Незважаючи на відставання в процесах інформатизації українських книгозбірень від американських, виявлена їх загальна риса – формування нового освітньо-наукового інформаційно-комунікаційного середовища вишу, яке інтегрується у національний і світовий інфопростір.

Це проявляється, насамперед, у розробленні засобів інтеграції гетерогенних інформаційних електронних середовищ на власних комплексних технологічних платформах (бібліотечних порталах). Для забезпечення інтенсивної циркуляції науково-освітніх інформаційних потоків портал бібліотеки закладу вищої освіти повинен інтегрувати джерела інформації на багатьох рівнях. Науковці виокремлюють такі рівні цієї інтеграції: інтегрована аутентифікація, інтегрований пошуковий апарат порталу, інтегрований навігаційний апарат, інтеграція на програмному рівні, інтеграція засобів інформаційного моніторингу [14, с. 6].

Таким чином, в інтеграційній КМДБ формується інтегрований програмний інструментарій для супроводження технологічних процесів. Дані обставини та реалізація концепцій розвитку електронних університетів, орієнтованих на здійснення освітніх і наукових процесів у цифровому середовищі, дають змогу розглядати бібліотеки вишів як інтегровані освітньо-наукові інформаційні платформи. Це зумовлює також необхідність посилення процесів кооперації й координації та виникнення різних інтеграційних об'єднань як у рамках

бібліотечної спільноти, так і бібліотек з різними соціально-комунікаційними структурами. При цьому управління комунікаційною діяльністю бібліотек у нових умовах відбувається на рівні зовнішнього контуру їх комунікаційного простору. Тому поява інтеграційної комунікаційної моделі діяльності бібліотеки вишу є цілком логічною та необхідною. Її ризоматичний характер виявляється в тому, що вона поєднує в собі попередні моделі комунікації в різному вигляді й обсязі, представляючи собою потік комунікацій, де кожен окремий акт комунікації має не один, а множину можливих напрямів і виходів (результатів). Тобто, ризоматичний характер інтеграційної КМДБ засвідчує взаємодоповнюваність, взаємозамінюваність та трансформаційний потенціал комунікаційних засобів соціальної взаємодії [3, с. 212].

У зв'язку з цим відзначимо, що перспективна інтеграційна КМДБ ВНЗ (когнітивно-комунікаційний рівень) періоду медіатизації як повного автоматизованого циклу бібліотечного виробництва й сервісу буде наслідком поєднання лінійної (документно-комунікаційний рівень) моделі та інтеракційної (інформаційно-комунікаційний рівень) моделі періоду переходу на автоматизовані технології.

Основою інтеграційної КМДБ, із характерною альтернативністю комунікаційних впливів і реакцій на них, виступають процеси медіатизації в бібліотеках вишів, пов'язані з мультимедійністю ресурсів, кооперацією та координацією на умовах узгодженості взаємозв'язків між учасниками інтеграційного комунікаційного процесу. При цьому безпосередня соціальна взаємодія, одночасність передачі та отримання соціальної інформації уможливує моніторинг реакцій відправника й отримувача повідомлень.

Функціонування інтеграційної КМДБ у системі інформаційних комунікацій ВНЗ стає можливим завдяки сучасним тенденціям: різкому зростанню застосування інтелектуальних технологій у діяльності бібліотеки; посиленню інтеграційних процесів, заснованих на соціальному партнерстві, яке, з когнітивної точки зору, є розподіленим процесом мислення, що узгоджує моделі майбутнього бібліотечно-інформаційного виробництва й сервісу.

Період медіатизації (когнітивно-комунікаційний рівень) у процесах інформатизації бібліотек ВНЗ передбачає як визначальну ідеологему розвитку бібліотеки та умову її існування, засвоєння інтегрованого технологічного циклу обробки документних масивів (від бібліографування до екстракції

нових знань зі сховищ даних), їх створення і видання (наприклад, електронних наукових видань), збереження й надання їх користувачам. Можна передбачити, що такі складні змістовні зміни діяльності в майбутньому стануть імпульсом до функціональних і структурних трансформацій та подальшої зміни моделей комунікації.

Таким чином, еволюційний перехід від родової лінійної КМДБ до інтеракційної, а потім до інтеграційної; від діяльності зі збереження, опису, структурування, виробництва й доступу до інформаційних ресурсів на рівень усвідомлення себе як інституції, відповідальної за відбір і обґрунтований аналіз потоків знань навколо користувача-дослідника (науковця, викладача, студента) є цілком логічним, передбаченим і стає реальним в умовах інтеграції в системі соціальних комунікацій суспільства.

Для того, щоб вийти на модель нового типу, бібліотекам потрібно забезпечити всі аспекти комунікаційної єдності. Визначені та описані нами КМДБ вищів потребують відповідного рівня їх аналітичного супроводження та характеристики стану комунікаційного середовища, в якому функціонує кожна бібліотека.

На основі проведеного дослідження з визначення тенденцій розвитку КМДБ ВНЗ України в умовах інформатизації та їх інтеграції в єдиний комунікаційний простір інформаційного суспільства можемо зробити такі висновки:

- комунікаційні моделі діяльності бібліотек ВНЗ визначаються нами як сукупність цілеспрямованих процесів обміну основними комунікаційними засобами (документами, інформацією, знаннями) у відповідних формах, що передаються комунікаційними каналами, відтворюються у відповідних схемах руху комунікаційних потоків та визначаються певними комунікаційними зв'язками в межах існуючих комунікаційних середовищ (згідно зі станом розвитку бібліотек вищів);
- кожна КМДБ передбачає формування власного комунікаційного простору (КП), який ми розглядаємо як систему різноманітних інформаційних потоків і комунікаційних зв'язків (соціальних, професійних, ділових, міжособових тощо), а саме: користувач – інформаційний ресурс (ІР), користувач – користувач, користувач – створювач ІР, користувач – розповсюджувач ІР, розповсюджувач ІР – розповсюджувач ІР тощо. Ознакою КП виступає комунікаційна взаємодія між суб'єктами, що здійснюється за

допомогою комунікаційних каналів передачі інформації та враховує умови (фізичні, соціальні, психологічні, лінгвістичні та ін.), в яких реалізуються комунікаційні процеси;

- протягом еволюції обмін інформацією в комунікаційній діяльності бібліотек відбувається з використанням різної кількості елементів комунікації, відзначається розмаїттям напрямів руху повідомлень та існуванням різних КМДБ: лінійної (документно-комунікаційний рівень функціонування бібліотеки), нелінійної інтеракційної (інформаційно-комунікаційний рівень функціонування бібліотеки) та нелінійної інтеграційної (когнітивно-комунікаційний рівень функціонування бібліотеки);
- головним чинником зміни в бібліотеках вищів лінійної структурної моделі комунікації на нелінійну стала інформатизація. Так, початковий період інформатизації бібліотек ВНЗ (етап модернізації) ознаменувався першими кроками в напрямі переходу від лінійної КМДБ до інтеракційної. Інтеракційна КМДБ ВНЗ найбільш динамічно розвивалася у перехідний період (етап інновацій). Перспективна для бібліотек вищої школи України інтеграційна КМДБ буде характеризувати інформатизацію періоду медіатизації (етап трансформації);
- інтеграційна КМДБ ВНЗ (когнітивно-комунікаційний рівень) періоду медіатизації як повного автоматизованого циклу бібліотечного виробництва й сервісу є наслідком поєднання лінійної (документно-комунікаційний рівень) моделі та інтеракційної (інформаційно-комунікаційний рівень) моделі періоду переходу на автоматизовані технології;
- особливістю бібліотек закладів вищої освіти є можливість залучення різних комунікаційних моделей на різних рівнях функціонування цих установ в умовах інформаційного суспільства. Застосування КМДБ, що мають нелінійний характер, збільшує ймовірність якісних змін при безперервному замінюванні параметрів функціонування бібліотек ВНЗ та інформаційного простору освіти й науки;
- сучасне паралельне існування документного й інформаційного комунікаційних рівнів діяльності бібліотек ВНЗ України та водночас інтенсивне формування (утвердження) нового когнітивно-комунікаційного рівня на базі мультимедійних технологій дають підстави стверджувати, що у перспективі ми рухатимемося від інтеракційної до інтеграційної КМДБ;

- основними напрямками комунікаційної діяльності бібліотек вищів в умовах інформатизації є: 1 – формування внутрішнього комунікаційного середовища як системи, що вбиратиме внутрішні інформаційні потоки і зв'язки, створені в процесі взаємодії комунікантів на основі використання інформаційних ресурсів, технологій і каналів комунікації; 2 – інтеграція у зовнішнє комунікаційне середовище, яким виступає єдиний інформаційний освітньо-науковий інтернет-простір (регіональний, національний, міжнародний).

Подальші дослідження спрямовуватимуться на визначення відповідного рівня аналітичного супроводження комунікаційних моделей бібліотечної діяльності вищої школи, на характеристику стану їх комунікаційних середовищ та формування системи критеріального виміру результатів упровадження нової КМДБ.

Список використаних джерел

1. *Гениева Е. Ю.* Библиотека как центр межкультурной коммуникации : монография / Е. Ю. Гениева. – М. : РОССПЭН, 2008. – 208 с.
2. *Жукова Я.* Модели массовой коммуникации [Электронный ресурс] / Я. Жукова, Ю. Ширков. – Режим доступа : http://www.advance-mr.ru/articles/zhukova/mc_model/mcmodels.htm.
3. *Ильганаева В. А.* Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) : словарь-справочник / В. А. Ильганаева. – Х. : КП «Городская типография», 2009. – 392 с.
4. *Ильганаева В. О.* Социальные коммуникации : сфера практической деятельности и объект теоретизации / В. О. Ильганаева // Социальные коммуникации в стратегиях формирования общества знаний : материалы междунар. науч. конф., 26–27 лют. 2009 р. – Х. : ХДАК, 2009. – Ч. 1. – С. 8–10.
5. *Колесникова Т.* Впровадження інноваційної моделі бібліотеки університету як чинник глибокої інтелектуалізації бібліотечної професії / Тетяна Колесникова // Вісн. Кн. палати. – 2012. – № 12.
6. *Колесникова Т. О.* Комунікаційні моделі діяльності бібліотек ВНЗ в умовах інформатизації : автореф. дис. ... канд. наук із соціал. комунікацій. – Х. : ХДАК, 2012. – 22 с.
7. *Колесникова Т. А.* Новая философия и инновационные направления деятельности библиотеки вуза [Электронный ресурс] / Т. А. Колесникова // Традиції та новачі в інформаційному забезпеченні науки та освіти : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Сімферополь, 22–24 трав. 2012 р. – Сімферополь, ТНУ, 2012. – http://library.zntu.edu.ua/for_librarian/crim_2012/kolesnikova.pdf или <http://eadnurt.diit.edu.ua:82/jspui/handle/123456789/1091>
8. *Колесникова Т. А.* Основные тенденции развития библиотек высшей школы США и Украины / Т. А. Колесникова // Проблемы развития информационного общества: материалы III Междунар. форума, Київ, 21–23 лист. 2012 р. – К. : УкрІНТЕІ; Асоціація «Інформаційно-Консорціум», 2012. – Ч. 2. – С. 98–103.
9. *Коновалова М. П.* Пути повышения роли библиотек для слепых в реализации Национальной программы поддержки и развития чтения / М. П. Коновалова // Библиотечное ведение. – 2010. – № 2. – С. 53–60.
10. *Плешкевич Е. А.* Протокодоментальные формы коммуникации: тенденции развития / Е. А. Плешкевич // Библиотечное ведение. – 2007. – № 6. – С. 46–52.
11. Российская библиотечная ассоциация. Секция библиотек высших учебных заведений. Перспективный план работы на 2007–2010 гг. [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.rba.ru/og/comitet/04/plan.doc>.
12. *Слободяник М. С.* Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій / М. С. Слободяник; Нац. акад. наук України, ЦНБ ім. В. І. Вернадського. – К. : Ред. журн. «Бібліотечний вісник», 1995. – 286 с.
13. Современные трактовки социальной коммуникации и интегративный подход к её изучению // Социальная коммуникация в современном мире : [монография] / Н. А. Азаров, И. С. Бусыгин, А. Н. Дегтярев и др.; под общ. ред. А. А. Деркача. – М. : Альтекс, 2004. – С. 30–45.
14. *Соловяненко Д.* Академічні бібліотеки в новому соціотехнічному вимірі : Частина 3. Роль академічних бібліотек в конструюванні інтегрованих інформаційних е-середовищ / Денис Соловяненко // Бібл. вісн. – 2010. – № 6. – С. 3–17.
15. *Швецова-Водка Г.* Складові системи документальних комунікацій / Галина Швецова-Водка // Бібл. вісн. – 2011. – № 1. – С. 37–42.
16. *Шемаєва Г. В.* Розвиток бібліотеки в системі науки / Г. В. Шемаєва // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матер. міжнар. наук. конф., Харків, 18–19 лист. 2010 р. – Х. : ХДАК, 2010. – С. 154–156.
17. *Lewis D. W.* A Model for Academic Libraries 2005 to 2025 [Virtual Resource] / David W. Lewis. – Access Mode : <https://scholarworks.iupui.edu/handle/1805/665>.
18. *Lewis D. W.* A Strategy for Academic Libraries in the First Quarter of the 21st Century [Virtual Resource] / David W. Lewis. – Access Mode : <http://crl.acrl.org/content/68/5/418.abstract>.
19. Standards for Libraries in Higher Education: Approved by the Board of Directors, ACRL. October 2011 [Virtual Resource] / Association of College and Research Libraries. – Access Mode : <http://www.ala.org/acrl/standards/standardslibraries>.
20. 2012 top ten trends in academic libraries: A review of the trends and issues affecting academic libraries in higher education. June 2012 // College & Research Libraries News. – Vol. 73, N. 6. – P. 311–320.
21. *Wittenberg K.* The Role of the Library in 21st-Century Scholarly Publishing / Kate Wittenberg // No brief candle : reconceiving research libraries for the 21st century : Papers from a meeting convened by CLIR (Washington D. C., 27 February 2008). – 2008. – P. 35–41.